

**Академія праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України**

Факультет соціального управління

Кафедра соціальної роботи та практичної психології

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

з курсу

«ЕТНОПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ МЕНШИН»

*для студентів факультету соціального управління
спеціальності 7.040202 "Соціальна робота"*

Київ – 2009

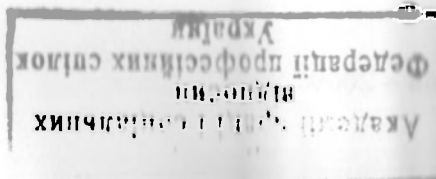
*Рекомендовано до друку Вченою радою
Академії праці і соціальних відносин ФПУ
(протокол № 6 від 12 березня 2009 р.)*

Навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності
7.040202 “Соціальна робота” з курсу навчальної дисципліни
“Етнопсихологія та психологія меншин” / Укл. Сорокіна О.А. – К.:
АПСВ, 2009. – 24 с.

За редакцією автора

© Сорокіна О.А., 2009

— Академія праці і соціальних
відносин ФПУ, 2009

ЗМІСТ

Стор.

1.	МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ	4
2.	ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
3.	ПРОГРАМА КУРСУ.	7
4.	ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ	9
5.	ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	11
6.	САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ	14
7.	МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ	17
8.	ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ	20
9.	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	21

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

Діяльність соціального працівника неможлива без урахування етнопсихологічних, етнокультурних та етносоціальних процесів, які відбуваються у сучасному суспільстві. У цьому зв'язку вивчення дисципліни "Етнопсихологія" є важливою складовою у підготовці спеціаліста соціальної роботи. Метою та завданням курсу становить перелік знань та умінь, які мають набути студенти під час вивчення дисципліни "Етнопсихологія". Отже студент має знати:

- предмет і завдання етнопсихології;
- методи дослідження у етнопсихології;
- основні поняття етнопсихології;
- основні статичні характеристики етносу (психічний склад етносу, архетипи, ментальність, національний характер, національна свідомість, етнічна самосвідомість);
- основні динамічні характеристики етносу, такі як національні почуття, етнічні стереотипи (автостереотипи, гетеростереотипи), етнічні установки;
- види етнічних конфліктів та стадії їх розвитку;
- шляхи поведінки в етнічному конфлікті;
- шляхи подолання етнічних конфліктів;
- етнопсихологічні особливості ділового спілкування.

Крім того студенти повинні уміти:

- застосовувати різні методи дослідження в етнопсихології;
- використовувати різноманітні методики для дослідження психологічних особливостей етносу;
- надавати консультації щодо застосовування певних стратегій поведінки для подолання етнічного конфлікту;

2.ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ денна форма навчання

<i>Назва модулів і тем</i>		<i>Разом</i>	<i>Лекції</i>	<i>Семинарські</i>	<i>Самот.</i>
Модуль 1.Етнопсихологія та психологія меншин. Вступ до дисципліни.					
<i>Тема 1.</i>	Предмет, методологія, задачі етнопсихології як науки	18	2	4	12
<i>Тема 2.</i>	Культура як психологічний феномен.	18	2	2	14
Загалом по 1 модулю		36	4	6	26
Модуль 2. Психологічна характеристика етнічних спільнот					
<i>Тема 3.</i>	Психологічна характеристика етнічних спільнот.	14	2	4	8
<i>Тема 4.</i>	Національні установки та своєрідність їхнього прояву.	12	2	2	8
<i>Тема 5.</i>	Етнічна ідентичність.	10	2	2	6
Загалом по 2 модулю		36	6	8	22
Модуль 3. Психологія міжетнічних відносин					
<i>Тема 6.</i>	Психологія міжкультурної взаємодії	12	2	2	8
<i>Тема 7.</i>	Психологічна специфіка міжетнічних конфліктів	14	2	2	10
<i>Тема 8.</i>	Адаптація до нового культурного середовища.	10	2	2	6
Загалом по 3 модулю		36	6	6	24
Загальна кількість годин		108	16	20	72

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
заочна форма навчання

<i>Назва модулів і тем</i>		<i>Разом</i>	<i>Лекції</i>	<i>Самот</i>
<i>Тема 1.</i>	Предмет, методологія, задачі етнопсихології як науки	18	2	16
<i>Тема 2.</i>	Культура як психологічний феномен.	18	2	16
<i>Тема 3.</i>	Психологічна характеристика етнічних спільнот.	14	2	12
<i>Тема 4.</i>	Національні установки та своєрідність їхнього прояву. Етнічна ідентичність.	26	2	24
<i>Тема 5.</i>	Психологія міжкультурної взаємодії	16	2	14
<i>Тема 6.</i>	Психологічна специфіка міжетнічних конфліктів. Адаптація до нового культурного середовища.	16	2	14
<i>Загальна кількість годин</i>		<i>108</i>	<i>12</i>	<i>96</i>

3. ПРОГРАМА КУРСУ.

Модуль 1. Етнопсихологія та психологія меншин. Вступ до дисципліни.

Тема 1. Предмет, методологія, задачі етнопсихології як науки

Предмет, основні поняття та категорії етнопсихології. Методологія етнопсихології як науки. Специфіка предмета етнічної психології та її місце у системі інших наук (етнографія, соціологія, культурологія, етносоціологія, порівняльно-культурна психологія та ін.). Об'єктивні передумови для розвитку та становлення етнопсихології. Психологія народів (Штейнталь Л., Вундт В.), Культурно-історична концепція розвитку культури (Данилевський М.Я., Виготський Л.С.). Історичний розвиток етнопсихологічних поглядів в Україні (Чижевський Д., Драгоманов М., Костомаров М., Антонович В., Сковорода Г., Кульчицький А., Грушевський М.). Методи дослідження національно-психологічних особливостей людей. Етичні проблеми проведення наукового дослідження у етнопсихології.

Тема 2. Культура як психологічний феномен.

Психологія та культура. Основні визначення культури. Ознаки та елементи культури. Характеристики культури: цінності, звичаї, ритуали, міфологія. Психологічні виміри культур: індивідуалізм – колективізм, простота – складність, відкритість – закритість (Г. Триандіс), мужність – жіночість, уникання невизначеності, дистанція влади (Г. Хофстеде). Екстенсивні та інтенсивні культури. Моностилістичні та полістилістичні культури. Регулятивна функція культури. Соціальні наслідки культури. Специфічні особливості поведінки людини в різних культурах.

Модуль 2. Психологічна характеристика етнічних спільнот

Тема 3. Психологічна характеристика етнічних спільнот.

Людство. Раси. Класи. Етнос. Походження етносів та етогенез (Гумільов Л.М., Поршнев Б.Г.). Етнодиференційні ознаки: мова, цінності та норми, історична пам'ять, релігія, уявлення про рідну землю, міф про спільних предків, національний характер, народне та професійне мистецтво. Нація. Психологічна основа нації. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації. Національна самосвідомість. Національні інтереси. Національна культура. Національна мова. Почуття національної гідності.

Психологічні передумови цілісності нації. Зміст психології нації. Психологія та ідеологія. Національний склад розуму. Національні почуття та настрої. Національні традиції та звички. Науковий зміст поняття “національний характер”. Методи та методологічні принципи дослідження національного характеру. Модальна особистість. Базова структура особистості. Конфігураційна особистість (Боас Ф., Крадинер А., Бенедикт, Мид М.)

Тема 4. Національні установки та своєрідність їхнього прояву.

Поняття установки (Д.Узнадзе). Характерні ознаки соціальної установки. Когнітивний, афективний та поведінковий компоненти установки. Механізм виникнення та прояву соціальних установок. Особливості національної установки. Національна установка як стан внутрішньої готовності; як складова національних стереотипів, як особливість психічного складу етнічної спільноти. Психологічні особливості етнічної стереотипізації. Функції стереотипу. Явище етноцентризму. Автостереотипи, гетеростереотипи.

Тема 5. Етнічна ідентичність.

Співвідношення понять етнічність та етнічна ідентичність. Когнітивний та афективний компоненти етнічної ідентичності. Етапи становлення етнічної ідентичності. Вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності. Стратегії підтримання етнічної ідентичності: стратегії соціальної творчості, пошук нових критеріїв порівняння, індивідуальна мобільність. Негативна етнічна ідентичність..

Модуль 3. Психологія міжетнічних відносин

Тема 6. Психологія міжкультурної взаємодії

Концепція культурного шоку. Стадії, які переживає індивід у ситуації культурного шоку. Поняття культурної дистанції. Процес входження представників однієї культури в іншу. Наслідки міжкультурних контактів. Геноцид, асиміляція, сегрегація, інтеграція. Динаміка ідентичності в процесі культурної адаптації та культурних змін. Модель особистісного зростання в процесі взаємодії з представниками інших культур (М.Бенкет). Маргіналізація. Конструктивна маргінальність.

Тема 7. Психологічна специфіка міжетнічних конфліктів

Механізми міжгрупового сприйняття у міжетнічних відносинах. Етноцентризм як соціально-психологічне явище. Сутність, передумови виникнення та види етнічних конфліктів. Міжетнічна напруженість як соціально-психологічний феномен. Етнічні образи та межі міжкультурного розуміння. Фази міжетнічної напруженості та психологічні механізми захисту. Специфіка регулювання міжетнічних конфліктів.

Тема 8. Адаптація до нового культурного середовища. Адаптація, акультурація, пристосування. Фактори, що впливають на пристосування до нового культурного середовища. Розвиток та трансформація етнічної ідентичності. Типи етнічної адаптації. Стадії процесу адаптації. Проблема зміни етнічної ідентичності. Види етнічної ідентичності: моноетнічна, біетнічна, маргінальна, громадянська, космополітична ідентичність. Наслідки міжкультурних контактів для індивіда та групи. Проблеми адаптації вимушених мігрантів. Підготовка до між культурної взаємодії. Техніка підвищення між культурної сензитивності.

4. ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ

Лекція 1. Етнопсихологія як наука

1. Предмет і міждисциплінарні зв'язки етнопсихології
2. Основні методи етнопсихології
3. Історія розвитку етнопсихології
4. Проблема етносу та нації в етнопсихології

Лекція 2. Культура як психологічний феномен.

1. Основні визначення культури.
2. Ознаки та елементи культури.
3. Психологічні виміри культур (Г. Триандіс, Г. Хофстеде).
4. Соціальні наслідки культури.

Лекція 3. Психологічна характеристика етнічних спільнот.

1. Етнос. Етнодиференційні ознаки
2. Походження етносів та етногенез (Гумільов М., Поршнев Б.Г.):
3. Нація. Психологічна основа нації.
4. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації.

Лекція 4. Національні установки та своєрідність їхнього прояву.

1. Поняття установки в психології.
2. Характерні ознаки соціальної установки.
3. Особливості національної установки.
4. Психологічні особливості етнічної стереотипізації.

Лекція 5. Етнічна ідентичність.

1. Співвідношення понять етнічність та етнічна ідентичність.
2. Етапи становлення етнічної ідентичності.
3. Вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності.
4. Стратегії підтримання етнічної ідентичності.

Лекція 6. Психологія міжкультурної взаємодії

1. Концепція культурного шоку.
2. Наслідки міжкультурних контактів.
3. Динаміка ідентичності в процесі культурної адаптації та культурних змін.
4. Маргіналізація. Конструктивна маргінальність.

Лекція 7. Психологічна специфіка міжетнічних конфліктів

1. Механізми міжгрупового сприйняття у міжетнічних відносинах.
2. Етноцентризм як соціально-психологічне явище.
3. Сутність, передумови виникнення та види етнічних конфліктів.
4. Міжетнічна напруженість як соціально-психологічний феномен.

Лекція 8. Адаптація до нового культурного середовища.

1. Фактори, що впливають на пристосування до нового культурного середовища.
2. Розвиток та трансформація етнічної ідентичності.
3. Типи етнічної адаптації.
4. Стадії процесу адаптації.

5. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1. Етнопсихологія як наука

1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки.
2. Предмет етнопсихології.
3. Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології.
4. Психологічна сутність основних понять етнопсихології.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 5, 7, 8, 9, 11, 13

Додаткова: 2, 16, 19, 24, 30, 35, 37, 42, 46

Семінар 2. Основні методи етнопсихології

1. Методологічні принципи етнопсихології.
  1. Загальна характеристика основних методів етнопсихології.
  2. Кроскультурний напрямок досліджень в етнопсихології.
  3. Природний експеримент в етнопсихології.
5. Вивчення етнічної свідомості та етнічних стереотипів.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 5, 7, 8, 9, 11, 13

Додаткова: 1, 26, 33, 44

Семінар 3. Культура як психологічний феномен

1. Психологія та культура. Основні визначення культури.
2. Характеристики культури: цінності, звичаї, ритуали, міфологія.
3. Психологічні виміри культур за Г Триандісом, Г.Хофстеде.
4. Регулятивна функція культури.
5. Специфічні особливості поведінки людини в різних культурах.

Рекомендована література:

Основна: 4, 6, 7, 13

Додаткова: 13, 14, 19, 41

Семінар 4. Основні статичні характеристики етносу

1. Психологічна характеристика етносу.
2. Умови походження та модифікації етносу: антропологічні, лінгвістичні, культурні. Теорії етногенезу
3. Стадії формування етносу.
4. Співвідношення понять етнос та нація

Рекомендована література:

Основна: 1, 3, 7, 10, 13

Додаткова: 3, 13, 25

Семінар 5. Психологічна основа нації

1. Соціально-психологічна сутність поняття “нація”.
2. Компоненти нації
3. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації
4. Психологічна сутність і зміст національного характеру
5. Методи та методологічні принципи дослідження національного характеру.

Рекомендована література:

Основна: 5, 7, 15

Додаткова: 5, 7, 17, 22, 40, 43

Семінар 6. Основні динамічні характеристики етносу

1. Проблема етнічної установки в етнопсихології
2. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки
3. Основні соціальні функції стереотипів. Визначення поняття етностереотип.
4. Поняття про автостереотипи та гетеростереотипи.
5. Етноцентризм, його ознаки та умови виникнення.

Рекомендована література:

Основна: 1, 5, 7

Додаткова: 1, 9, 15

Семінар 7. Етнічна ідентичність

1. Психологічні характеристики основних ознак етнічної самосвідомості
2. Когнітивний та афективний компоненти етнічної ідентичності.
3. Стратегії підтримання етнічної ідентичності.
4. Етнічна самосвідомість як умова гармонізації та розвитку етносу.

Рекомендована література:

Основна: 4, 6, 11, 13, 14

Додаткова: 1, 12, 28, 45

Семінар 8. Психологія міжкультурної взаємодії

1. Стадії, які переживає індивід у ситуації культурного шоку.
2. Поняття культурної дистанції. Процес входження представників однієї культури в іншу.

3. Наслідки міжкультурних контактів.
4. Динаміка ідентичності в процесі культурної адаптації та культурних змін
5. Маргіналізація. Конструктивна маргінальність.

Рекомендована література:

Основна: 6, 7, 12, 13

Додаткова: 4, 13, 16, 18, 21, 24

Семінар 9. Етнічні конфлікти, їх сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення

1. Сутність етнічних конфліктів. Визначення поняття “етнічний конфлікт”.
2. Об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення етнічних конфліктів.
3. Види етнічних конфліктів та стадії їх розвитку.
4. Стратегії поведінки в етнічному конфлікті.
5. Шляхи подолання етнічних конфліктів.

Рекомендована література:

Основна: 5, 7, 12

Додаткова: 10, 27, 29

Семінар 10. Етнопсихологія українців

1. Загальний підхід до вивчення особливостей українського етносу.
2. Взаємодія з іншими народами і формування українського національного характеру.
3. Вплив геополітичного чинника на український національний характер.
4. Історичний фактор у формуванні української самосвідомості.
5. Релігія як фактор формування українського етносу.
6. Сім'я і формування українського національного характеру.

Рекомендована література:

Основна: 7, 8

Додаткова: 6, 8, 11, 20, 23, 31, 32, 34, 36, 38, 39.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Модуль	Вид та форми роботи	Термін виконання	Форма контролю	Максимальність балів
1	2	3	4	5
Модуль 1. Етнопсихологія та психологія меншин. Вступ до дисципліни.	Тема 1. Методологія етнопсихології як науки. Специфіка предмета етнічної психології та її місце у системі інших наук. Об'єктивні передумови для розвитку та становлення етнопсихології. Історичний розвиток етнопсихологічних поглядів в Україні (Драгоманов М., Костомаров М., Антонович В., Сковорода Г., Кульчицький А., Грушевський М.). Етичні проблеми проведення наукового дослідження у етнопсихології.	1 тиждень		
	Тема 2. Характеристики культури: цінності, звичаї, ритуали, міфологія. Екстенсивні та інтенсивні культури. Моностилістичні та полістилістичні культури. Регулятивна функція культури.	2 тиждень	Модульна контрольна робота	20 балів
Модуль 2. Психологічна характеристика етнічних спільнот	Тема 3. Співвідношення понять етнос та нація. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації. Визначення поняття "ментальність". Емоційний (емотивний), пізнавальний (когнітивний) та поведінковий (конативний) компоненти ментальності, їх	3 тиждень		

	головні функції. Психологічні передумови цілісності нації. Модальна особистість. Базова структура особистості. Конфігураційна особистість (Боас Ф., Крадинер А., Бенедикт, Мид М.)			
	<i>Тема 4.</i> Співвідношення понять етнічність та етнічна ідентичність. Когнітивний та афективний компоненти етнічної ідентичності. Вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності. Стратегії підтримання етнічної ідентичності: стратегії соціальної творчості, пошук нових критеріїв порівняння, індивідуальна мобільність. Негативна етнічна ідентичність.	4 тиждень	Модуль льна контроль льна робота	30 балів
Модуль 3. Психологія міжетнічних відносин	<i>Тема 5.</i> Поняття культурної дистанції. Процес входження представників однієї культури в іншу. Наслідки міжкультурних контактів. Геноцид, асиміляція, сегрегація, інтеграція. Динаміка ідентичності в процесі культурної адаптації та культурних змін.	5 тиждень		
	<i>Тема 6.</i> Сутність, передумови виникнення та види етнічних конфліктів. Етнічні образи та межі міжкультурного розуміння. Фази міжетнічної напруженості та психологічні механізми захисту. Специфіка	6 тиждень		

	регулювання міжетнічних конфліктів.			
	<i>Тема 7.</i> Типи етнічної адаптації. Стадії процесу адаптації. Проблема зміни етнічної ідентичності. Види етнічної ідентичності: Проблеми адаптації вимушених мігрантів. Підготовка до між культурної взаємодії. Техніка підвищення міжкультурної сензитивності.	7 тижд ень	Моду льна контро льна робота	20 балів Екза мен 30 балів

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Виконання студентами-заочної форми навчання контрольної роботи сприяє поглибленню теоретичних знань та їх закріпленню. Студенти набувають навичок самостійної роботи з літературою, навчаються порівнювати, аналізувати та синтезувати окремі дані з дисципліни, що вивчається, отримують підстави для практичного використання отриманих знань.

У контрольній роботі необхідно продемонструвати глибоке теоретичне знання теми та можливість використання цих знань на практиці. При виконанні контрольної роботи потрібно користуватися пропонованою літературою та прикладами з власної практики, прагнучи, щоб конкретний матеріал був органічно пов'язаний з теоретичними положеннями. У свою чергу практичні приклади слід використовувати для більш детального обґрунтування висновків роботи.

Вимоги до контрольної роботи

Обсяг контрольної роботи – не менше 15 стор. рукописного тексту.

Структура контрольної роботи: титульна сторінка; план; вступ, послідовне висвітлення змісту питань згідно з планом; висновки; список літератури, зміст роботи.

Цитати, таблиці або цифрові дані повинні супроводжуватися посиланням на першоджерело (розміщується в нижній частині сторінки або позначається номером у дужках, який вказує на порядок у переліку літератури, що використовувалася). Посилання мають містити сторінку, з якою взято цитату, таблицю або цифрові дані. Всі заголовки та підзаголовки роботи повинні мати номери та бути виділені з загального тексту.

Список літератури, що використовувалася при написанні роботи, складається згідно з загальними вимогами (прізвище та ініціали автора, назва роботи, місто видання та видавництво, рік видання).

У змісті послідовно розміщуються назви розділів та вказуються їх сторінки.

Наприкінці роботи студент пише дату та власний підпис.

Рекомендації щодо виконання контрольної роботи:

1) Обрати тему роботи, визначитися з її планом та змістом.

Федерація професійних спілок
Україна

- 2) Підібрати необхідну літературу, вивчити та проаналізувати її.
- 3) Оформити роботу згідно з вимогами, що викладені вище.
- 4) До роботи додати словник термінів, які використовувались у роботі (10-15 термінів)

Оцінюючи роботи, викладач зважає на те, наскільки повно розкрито тему, наскільки чітко та послідовно викладено основні питання, чи досягнуто ціль роботи, наскільки оригінально та адекватно зроблено висновки чи резюме, чи оформлено роботу відповідно до вимог.

Якщо робота відповідає всім формальним вимогам, студент допускається до співбесіди. Якщо під час співбесіди студент демонструє задовільне теоретичне знання теми та можливість розв'язання практичних завдань, робота вважається зарахованою. У випадках, коли роботу не зараховано до початку сесії, студент не отримує допуску до екзамену або заліку.

Тематика контрольних робіт з курсу для студентів заочної форми навчання

1. Етнічна психологія як наука. Об'єкт та предмет дослідження.
2. Етнопсихологія в системі наук. Специфіка предмета етнічної психології відносно інших наук (філософія, етнографія, соціологія, культурологія, соціальна психологія, етносоціологія та ін)
3. Основні методологічні принципи та загальна характеристика методів етнопсихологічних досліджень
4. Методи вивчення етнопсихологічних особливостей людей та їхнього застосування в роботі соціального працівника
5. Історичний розвиток етнопсихологічних поглядів в Україні
6. Внесок Г. Шпета у розвиток вітчизняної етнопсихології
7. Основні напрями розвитку сучасної етнопсихологічної науки
8. Основні завдання етнопсихології у сучасному суспільстві
9. Ментальність як інтегральна психологічна ознака нації
10. Складові компоненти ментальності (емотивний, когнітивний, конативний)
11. Культура як психологічний феномен (характеристика культури, соціальні наслідки культури, особистість в контексті культури, фактори спілкування та культура)

12. Соціокультурні умови духовного відродження етносу.
13. Релігія як один із факторів формування та розвитку етносу
14. К. Юнг про архетипи колективного підсвідомого як основи психологічного складу етносу
15. Психологічні характеристики ознак етнічної самосвідомості
16. Національні почуття. Прояви національних почуттів к політиці, економіці, суспільному житті нації
17. Структура та зміст етнічної установки, її основні функції у регулювання соціальної поведінки і діяльності
18. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки (соціалізація, наслідування, ідентифікація).
19. Етнічні стереотипи: структура і зміст
20. Соціальні функції етнічних стереотипів.
21. Роль засобів масової інформації у формуванні етнічних стереотипів
22. Діалектика національного і загальнолюдського у національному характері
23. Етнічні установки як передумова формування етнічної психології
24. Основні функції етнічних установок у регуляції соціальної поведінки та діяльності представників етносу
25. Етнічні конфлікти, сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення
26. Етноцентризм, його ознаки та умови виникнення. Етноцентризм та націоналізм.
27. Шляхи подолання етнічних конфліктів
28. Адаптація особистості до нових етнокультурних умов.
29. Шляхи формування культури міжетнічного спілкування.
30. Етнокультурна специфіка у діловому спілкуванні
31. Соціально-психологічна сутність поняття "нація". Основні етнічні та культурологічні ознаки нації
32. Національна свідомість як фактор оптимізації спільної діяльності людей
33. Основні динамічні характеристики етносу
34. Психологічна характеристика етносу; умови його виникнення та модифікації
35. Мова та національна свідомість етносу
36. Етнічна самосвідомість як умова гармонізації та розвитку етносу

37. Український національний характер
38. Національні традиції у становленні й розвитку етнічної самосвідомості українців.
39. Фактори розвитку національного характеру
40. Сучасні процеси національного та державного будівництва
41. Національна ідея та шляхи її реалізації.
42. Етнопсихологія та ділове спілкування.
43. Діловий етикет у різних країнах.
44. Проблема етнопсихологічної ідентичності особистості в умовах взаємопроникнення культур
46. Розвиток етнічної самосвідомості особистості в умовах міжетнічних конфліктів.

8. ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Етнопсихологія як галузь психологічної науки
2. Зв'язок етнопсихології з іншими науками
3. Предмет та об'єкт дослідження етнопсихології
4. Основні етапи розвитку уявлень про предмет етнопсихології
5. Стародавній світ та дослідження відмінностей між народами
6. Європейські вчені про психологію народів (середина ХУІІІ – начало ХІХ ст.)
7. Становлення етнічної психології (друга половина ХІХ ст.)
8. Етнопсихологічні дослідження в Росії та Україні
9. Етнічна психологія в Росії 20-30 рр. ХХ ст.
10. Основні напрями розвитку сучасної етнопсихологічної науки
11. Методологічні принципи етнопсихології
12. Основні методи етнопсихології
13. Природний експеримент в етнопсихології
14. Лабораторний експеримент в етнопсихології
15. Методи вивчення етнічної свідомості та етнічних стереотипів
16. Поняття етносу психологічна характеристика етносу.
17. Поняття маргінальності
18. Соціально-психологічна сутність поняття нація.
19. Поняття нації. Основні етнічні та культурологічні ознаки нації
20. Психічний склад етносу.
21. Ментальність як інтегральна етнопсихологічна ознака нації
22. Ментальність та її компоненти.
23. Психологічна сутність та зміст національного характеру
24. Український національний характер

25. Визначення національної свідомості та її головні ознаки
26. Мова та національна свідомість етносу
27. Поняття етнічної установки.
28. Етнічні стереотипи: структура та зміст
29. Основні соціальні функції стереотипів. Етнічні стереотипи
30. Психологічні механізми засвоєння соціотипової поведінки (ідентифікація, соціалізація, наслідування)
31. Етнічні стереотипи Автостереотипи, гетеро стереотипи
32. Поняття етноцентризму: ознаки та умови виникнення
33. Роль масової інформації у формування етнічних стереотипів
34. Етнічні конфлікти: сутність, об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення
35. Види етнічних конфліктів та стадії їхнього розвитку
36. Стратегії поведінки в етнічному конфлікті та шляхи його подолання
37. Загальний підхід до вивчення особливостей українського етносу
38. Вплив екологічного чинника на формування української ментальності.
39. Формування українського національного характеру.
40. Вплив геополітичного чинника на формування українського характеру
41. Вплив історичного чинника на формування української самосвідомості
42. Вплив релігії на психологію українського етносу.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Баронин А.С. Этническая психология. – К.: Тандем, 2000. – 264 с.
2. Бороноев А.О., Павленко В.Н. Этническая психология – Л., 1994
3. Королев С. И. Вопросы этнопсихологии в работах зарубежных авторов. — М., 1997
4. Кочетков В.В. Психология межкультурных различий. – М.: ПЕРСЭ, 2002. – 416с.

5. Крысько В.Г. Этническая психология. Учебн.пособие для студентов высш.учеб.заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 320с.
6. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросскультурную психологию: Учебное пособие. – М. «Ключ – С», 1999. – 224 с.
7. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2002.
8. Павленко В. М., Таглін С. О. Етнопсихологія: Навч. посіб. — К., 1999.
9. Павленко В. Н., Таглин С. А. Введение в этническую психологию: Учеб. пособие. — Харьков, 1992.
10. Павленко В. Н., Таглин С. А. Факторы этнопсихогенеза: Учеб. пособие. — Харьков, 1993.
11. Пірен М. Основи етнопсихології: Підручник. — К., 1996.
12. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. – М. “Смысл», 1998, - 389с.
13. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология. – М., 1999
14. Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности. – Киев: Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 200с.
15. Етнічна психологія: Навч.-метод. посіб. / За ред. В. Д. Хрущ. — Івано-Франківськ, 1994.

Додаткова

1. Андреева Г. М. Социальная психология. — М.: МГУ, 1988.
2. Бромлей Ю.В. Этнос и этнография. – М., 1973
3. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М., 1981
4. Гнатенко П.И. Национальный характер: мифы и реальность. – Киев, 1984
5. Гнатенко П.И., Кострюкова Л.О. Национальная психология: анализ проблемы и противоречий. – Киев, 1990
6. Гнатенко П. И. Национальный характер: Монография. — Днепропетровск, 1992.
7. Гнатенко П. И. Национальная психология: Монография. — Днепропетровск, 2000.
8. Гнатенко П. І. Український національний характер. — К., 1994.
9. Гнатенко П. И., Павленко В. Н. Этнические установки и этнические стереотипы. — Днепропетровск, 1995.
10. Грехем Скотт Дж. Конфликты и пути их преодоления. — К., 1991.

11. Григоріїв Н. Українська національна вдача. — Вінніпег, 1941.
12. Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. — 1991. — № 8. — С. 27–31.
13. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли. — М., 1995
14. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. — М., 1976.
15. Донченко Е. А. Социальная психика. — К., 1994.
16. Карлов В.В. Этнокультурные процессы новейшего времени. — М., 1993
17. Киричук О. В. Ментальність: сутність, функції, генеза // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доп. та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К.; Луцьк, 1994. — С. 7–20.
18. Кон И. С. К проблеме национального характера // История психологии. — М.: Наука, 1971. — С. 141–158.
19. Кон И. С. Национальные особенности психологии людей // Социальная психология. — М.: Политиздат, 1975. — С. 141 — 153.
20. Кульчицкий А. Мировосприятие украинца // Укр.душа. — К., 1992
21. Лебедева Н. М. Социальная психология этнических миграций. — М., 1993.
22. Левкович В. В., Танкова Н. Г. Социально-психологические проблемы этнического сознания // Социальная психология и общественная практика. — М., 1983. — С. 138–153.
23. Липа Ю. Призначення України. — Л.: Просвіта, 1992
24. Лурье С.В. Историческая этнология. — М., 1997
25. Павленко В.Н. Таглин С.А. Факторы этнопсихогенеза. — Харьков, 1993
26. Платонов, Ю.П., Почебут Л.Г. Этническая социальная психология. СПб, 1993
27. Пірен М. Етнополітичні процеси у сучасній Україні. — К., 1999.
28. Поршнев Б.Ф. Противопоставление как компонент этнического самосознания — М., 1973
29. Психология национальной нетерпимости. — Минск, 1998
30. Решетов А.М. Этнопсихологические проблемы изучения народов. — М., 1981

31. Рибчин І. Геопсихічні реакції і вдача українця. — Мюнхен, 1966.
32. Скребец В. А. Экологическая психология: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 1998.
33. Современная зарубежная этнопсихология. — М., 1979.
34. Солдатенко В. Ф., Крижанівський В. П., Левенець Ю. А. Українська ідея: Історичний нарис. — К.: Наук. думка, 1995.
35. Старовойтова Г. В. Некоторые методологические вопросы определения предметной области этнопсихологии // Социальная психология и общественная практика. — М., 1983. — С. 127–138.
36. Субтельний О. Україна. Історія. — 2-ге вид. — К.: Либідь, 1992.
37. Сухарев В., Сухарев М. Психология народов и наций. — Днепропетровск: Сталкер, 1997.
38. Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи. — К.: МАУП, 2000.
39. Хрущ В. Етнопсихологічні аспекти вивчення української ментальності // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доповідей та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К.; Луцьк, 1994.
40. Хрущ О. Почуття людської ментальності // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доповідей та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К.; Луцьк, 1994.
41. Шкляр Л. Е. Этнос. Культура. Личность. — К.: Наук. думка, 1992.
42. Шпет Г.Г. Введение в этническую психологию. — СПб., 1996
43. Шульдин П. П. Национальная психология: структура, сущность, социальная роль. — Горький, 1986.
44. Этнопсихологический словарь / Под ред. В.Г. Крысько. — М., 1998
45. Юнг К. Об архетипах коллективного бессознательного // Вопр. философии. — № 1. — 1988.
46. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. — Мюнхен: Вид-во УВУ, 1993.